

Una mirada retrospectiva: de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915-2005)

[\[Traducción automática al español\]](#)

[Assumpció Estivill Rius](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona

estivill@ub.edu

Opcions

 [Imprimir](#) [Recomanar](#) [Citació](#) [Estadístiques](#) [Metadades](#)

Resum [\[Abstract\]](#) [\[Resumen\]](#)

El novembre de 2005 va fer noranta anys de la creació de l'Escola Superior de Bibliotecàries de la Mancomunitat de Catalunya, de la qual la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona és continuadora. El treball recull els textos i les imatges d'una exposició organitzada per la Facultat per commemorar aquell aniversari. S'hi fa un recorregut històric per les distintes etapes que pauten l'evolució del centre.

Presentació

Els textos i les imatges que vénen a continuació formen part de l'exposició "Una mirada retrospectiva: de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915–2005)", inaugurada l'abril de 2005 per commemorar el norantè aniversari de la creació d'aquella Escola. Resumir aquests 90 anys d'història ha estat una tasca de síntesi laboriosa. En les etapes inicials i finals, perquè disposava de molta informació i era difícil fer una tria ponderada dels aspectes més substancials, i en la gran etapa de la postguerra, perquè per a la majoria de nosaltres és més desconeguda, i no tenim tanta documentació fàcil d'explorar.

L'exposició consta de sis mòduls que es corresponen amb les etapes per les quals ha passat el centre des de la seva creació i que coincideixen, fins a l'inici dels anys setanta, amb els períodes històrics en què podríem analitzar els esdeveniments del país al llarg del segle passat: l'etapa de la Mancomunitat, la de la dictadura de Primo de Rivera, la de la República, la llarga postguerra i l'inici de la transició, que donen pas a la cinquena etapa de reconeixement universitari dels ensenyaments, i la de la integració plena del centre en la Universitat de Barcelona. La creació de l'Escola Superior de Bibliotecàries, tan unida als òrgans de govern catalans, i el fet que fins als anys vuitanta no tingués un reconeixement universitari, han influït en el seu desenvolupament tant pel que fa als aspectes positius com pel que fa als negatius, fins al punt que semblen tòpiques la seva puixança en els moments políticament progressistes i la seva davallada en les etapes més fosques de la nostra història. Però és així, i els papers que conservem ho fan ben palès.

Per tal de mostrar l'evolució de la institució, en cada una de les etapes es fa una breu introducció al període que serveix per establir-ne el context, i es dibuixen unes pinzellades, també succintes, sobre tres aspectes que s'han considerat centrals: l'organització docent, el professorat i l'alumnat. En aquells períodes en què s'ha considerat convenient s'ha afegit un altre apartat, sobre projectes i innovacions. En el punt referent a les alumnes, s'ha prestat atenció a la seva inserció laboral. L'Escola es va crear amb l'objectiu de formar el personal que havia de tenir cura de les biblioteques populars creades en el marc del projecte dissenyat per Ors, però des de les primeres promocions les alumnes van trobar sortides laborals en altres organismes, públics i del sector privat, i des del primer moment van tenir un reconeixement professional que no sempre es va correspondre amb la remuneració adequada. Però ja se sap que es va crear com una professió femenina perquè es donava per descomptat que això abaratiria els costos, i el reconeixement econòmic va trigar dècades a arribar. La inserció laboral de l'alumnat continua sent un dels nostres punts forts. Aquest tret distintiu és conseqüència de la nostra tradició i de la implantació i el reconeixement social que des del primer moment va tenir el sistema bibliotecari impulsat per la Mancomunitat de Catalunya.

L'exposició es complementa amb una sèrie de fonts primàries provinents de l'arxiu del centre. Són una petita mostra de la documentació que s'hi conserva i documenten tant la vida administrativa com l'acadèmica: reglaments de funcionament —amb la còpia del projecte manuscrit d'Eugeni d'Ors que es conserva a la

Biblioteca de Catalunya—, plans d'estudis de cada una de les etapes, programes d'assignatures —alguns dels quals són manuscrits i estan signats per professors com ara Carles Riba, Ferran Soldevila, Pere Bohigas o Jordi Rubió—, instàncies de professors per concursar en les primeres convocatòries de places de professorat —com ara la de Manuel de Montoliu o la d'un jove Carles Riba de vint-i-tres anys—, treballs d'alumnes, programes d'activitats extra-acadèmiques, publicacions del centre de cada etapa, projectes... Aquesta documentació es pot veure a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació fins al final d'octubre de 2006, però no es reproduïx ara amb els textos i les imatges de l'exposició.

L'esquema de l'exposició i el fet de voler facilitar la comparació entre les diverses etapes han motivat que no s'emfasitzin moments i actuacions que considero importants, i que potser han quedat una mica desdibuixats. Per això, en aquesta presentació en vull destacar dos que ajuden a comprendre una mica més allò que som avui. Certament, n'hi ha d'altres, però els de les primeres etapes són ja força coneguts perquè disposem de la història de la institució, i els dels darrers anys estan en la memòria de tots o de gairebé tots.

És dilluns, 23 de gener de 1939, i ens parla Antoni Rovira i Virgili en les seves memòries *Els darrers dies de la Catalunya republicana*: "Porto a la meua dona i al meu fill a casa d'un parent; tot just hi entrem espetega un nou bombardeig. En cessar el soroll surto al carrer amb la meua filla. Ella es dirigeix a l'Escola de Bibliotecàries. No hi ha classe, perquè les classes estan suspeses a tots els establiments docents; tanmateix, hi vol anar; comprèn el caràcter de comiat que tindrà aquesta visita, i n'està tota afectada". El 31 de gener, tota la família Rovira i altres intel·lectuals i càrrecs del govern català arribaven al Portús —la Teresa, amb la resta del jovent, en el bibliobús del front. Una gran part del professorat de l'Escola es va exiliar; els qui es van quedar van ser fulminantment desposseïts dels seus càrrecs i van viure el seu propi exili interior, de vegades més dur que l'estranyament físic, ple de vexacions de tota mena. L'Escola va tornar a obrir les seves portes al final de maig. Era una Escola totalment desfigurada, on qualsevol acte començava amb una missa del *Espíritu Santo* i on les alumnes i les antigues alumnes van haver de revalidar els estudis cursats durant el període de la República. Entre les fonts documentals més colpidores de l'arxiu hi ha les instàncies d'aquestes noies, amb avals de caps de la Falange i d'autoritats religioses, en què sol·liciten cursar un esperpèntic curs de convalidació. S'hi poden consultar les instàncies de Carme Ribé, Carme Bastardas, les germanes Rossell, les germanes Cot, Maria Cugueró i M. Teresa Boada, entre d'altres. Moltes d'aquestes professionals van formar part més tard dels moviments de resistència interior, i van treballar intensament perquè la llengua catalana tornés a tenir un lloc en les col·leccions de les biblioteques populars i en la vida pública de les poblacions on estaven ubicades. Amb aquest record vull expressar el meu respecte pel treball d'aquestes dones sortides de l'Escola: les biblioteques públiques municipals tan rutilants de les quals ara gaudim no haurien estat possibles sense la continuïtat que els va conferir el treball anònim de totes elles, fet en condicions adverses i sense els recursos necessaris.

Un altre tema que vull destacar és la percepció universitària de l'Escola i dels ensenyaments que es va tenir en cada una de les etapes fins a aconseguir el reconeixement oficial. Fins als anys vuitanta, el període més universitari de l'Escola van ser els seus anys inicials i, més concretament, l'etapa d'Eugeni d'Ors. La denominació del centre com a Escola "Superior" de Bibliotecàries, la seva ubicació en el recinte de la Universitat Industrial, l'obligatorietat per part de les alumnes d'assistir a una conferència setmanal, les classes que rebien als Estudis Universitaris Catalans, la seva participació en el Seminari de Filosofia que dirigia el mateix Ors o els treballs que van publicar a Quaderns d'estudi, mostren aquesta vocació universitària en un sentit més pròpiament acadèmic i no tant en el professional.

És en l'etapa posterior quan es van fer les primeres gestions, que no van prosperar, perquè el centre adquirís caràcter oficial per part de l'Estat i perquè les seves titulades poguessin treballar com a auxiliars del *Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos*. Ja en plena guerra, el Pla general d'ensenyament, elaborat l'estiu de 1936 pel Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), considerava els estudis de biblioteconomia com uns ensenyaments tècnics de nivell universitari i els situava al costat de la formació d'aparelladors, de farmacèutics i de topògrafs. Tanmateix, no consta que la direcció de l'Escola, en aquells moments en mans de Jordi Rubió, s'impliqués en l'elaboració d'aquest Pla que, per les circumstàncies del moment, no passà de ser un exercici teòric.

Tampoc no prosperaren les gestions personals que, a petició d'algunes bibliotecàries, va fer el professor Joan Petit, davant de la Universitat, perquè es creés una secció a la Facultat de Lletres on les alumnes poguessin continuar els seus estudis. I és que la direcció del centre tenia una visió ben diferent dels ensenyaments, i en cap moment no es plantejà que els estudis poguessin tenir un estatus universitari. Ben al contrari, l'any 1937 s'elabora un projecte per organitzar cursos adreçats a llicenciats per preparar-los per a la direcció de biblioteques —evidentment en aquest cas no estaven limitats a dones. Es descartava, doncs, que les alumnes de l'Escola poguessin accedir a llocs de més responsabilitat, i se les relegava a les seves funcions tradicionals en les petites biblioteques públiques de la xarxa o als llocs tècnics de la Biblioteca de Catalunya. Durant els anys de la República, l'Escola assolí les seves cotes més altes pel que fa a la formació de professionals, encetà un bon programa de publicacions, es convertí en un laboratori de pràctiques per als projectes de les biblioteques populars, estrenà relacions internacionals, fomentà les estades en pràctiques a l'estranger d'alumnes i de bibliotecàries, però mantingué l'estatus del centre com una escola aïllada que no tenia cabuda en el sistema educatiu oficial.

Al llarg dels anys de direcció de Felipe Mateu y Llopis, es reprengueren les gestions, tímides i poc convincts, per tramitar l'oficialització de l'ensenyament i de l'Escola. Però la veritat és que la qüestió només interessava a les bibliotecàries, i el tema mai no es perseguí amb la voluntat decidida de tirar-lo endavant, com tampoc mai

no es plantejà la reforma de l'Escola i dels ensenyaments amb la fermesa necessària per procedir a l'actualització. Només per la manca d'interès s'explica que a l'inici dels anys setanta el centre encara fos una institució de caràcter femení i tingués pendent una reforma a fons de l'ensenyament.

Va ser la primera direcció femenina d'aquesta escola femenina la que li va donar el tomb definitiu. Rosalia Guilleumas va ser nomenada directora el 1973; el curs següent, l'Escola acceptava alumnat masculí, adoptava el nom d'*Escola de Bibliologia* amb un Pla d'estudis actualitzat i començava les negociacions per al reconeixement oficial dels estudis i per a la seva integració a la Universitat. Des del mateix 1973 se succeeixen els informes, les reunions, les negociacions i la cerca d'aliats. Tot plegat no era tan senzill, perquè l'oposició venia de molts fronts, i el mateix *Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos* no tenia una posició unànime respecte a l'oficialització dels ensenyaments i a la manera de dur-la a terme. A Catalunya també hi havia discrepàncies sobre quin havia de ser el futur dels estudis i sobretot de l'Escola, i no pas per part del col·lectiu de bibliotecàries, que ho tenia molt clar. Cap a la meitat dels anys setanta va causar molt de rebombori entre les professionals una carta signada per una sèrie d'intel·lectuals del país que s'oposaven a la integració de l'Escola a la universitat estatal i que reivindicaven que l'Escola romangués sota la tutela de la Diputació i, en tot cas, adscrita, però mai integrada, a la Universitat de Barcelona. La carta —de to paternalista vers les bibliotecàries— estava encapçalada per Jordi Rubió i Balaguer, i la signaven Pere Bohigas, Miquel Coll i Alentorn, Joaquim Molas, Salvador Espriu, Josep M. Ainaud, Rafael Jiménez de Parga, Josep Trueta, Josep Benet, el pare Taxonera i l'abat de Montserrat, entre d'altres —per descomptat, tots eren homes. Certament, a Jordi Rubió i Balaguer se li ha de reconèixer —i se li reconeix— tota la tasca que va fer per professionalitzar l'Escola durant els anys trenta i la seva labor intensa al capdavant de la Biblioteca de Catalunya i de les biblioteques populars, però, amb tots els matisos que es vulguin, la seva visió de l'Escola no passà de ser la d'un centre que havia de formar personal eficient però amb categoria d'auxiliar, amb capacitats de decisió molt restringides i sense responsabilitats de gestió.

Finalment, el 1978 es va publicar el decret de creació dels estudis. Les directrius oficials dels ensenyaments encara van trigar, i no es van fer públiques fins al 1981. L'any següent, l'Escola es convertia en la primera escola universitària de l'Estat —com diu Carme Mayol, un altre èxit de Rosalia Guilleumas, ja que en teoria la creació d'un ensenyament nou havia de fer-se en el si de la Universitat i no en una escola que administrativament en restava al marge. Tal com havien reclamat aquells intel·lectuals catalans, l'Escola quedà adscrita a la Universitat de Barcelona per als efectes acadèmics, i va romandre sota la tutela de la Diputació de Barcelona per a tots els altres. Aquesta adscripció inicial va ser la causa d'un procés llarg, difícil, i en certa manera dolorós, d'integració a la Universitat, ja que les circumstàncies polítiques dels anys vuitanta i noranta no afavoriren els traspassos de competències i d'institucions entre les administracions. Per això la inevitable integració del centre a la Universitat, que avui vivim d'una manera tan natural, no es produí fins ahir mateix, el gener de 1999.

L'actual Facultat de Biblioteconomia i Documentació té, doncs, una llarga història que ara celebrem. Les pàgines següents ens la volen recordar d'una manera sintètica, sobretot perquè les institucions que estan tan arrelades tenen un futur molt més llarg que el seu passat, i aquest ens ofereix molts exemples de bones i males pràctiques de les quals podem aprendre a encarar el futur amb molta més fermesa i seguretat.

1915–1924: Creació i inicis de l'Escola Superior de Bibliotecàries

El 3 de novembre de 1915 començaven les classes a l'Escola Superior de Bibliotecàries a l'edifici del Rellotge del recinte de la Universitat Industrial. Després de superar l'examen selectiu d'ingrés, s'hi havien matriculat vuit noies atretes per les notícies dels nous ensenyaments publicades en la premsa i per la personalitat d'Eugeni d'Ors, director de l'Escola.

«Un dia s'escaigué que vaig veure anunciada [...] [a *La Veu de Catalunya*] la pròxima creació d'una Escola de Bibliotecàries. [...] Quina en fóra que entre els professors d'aquella Escola hi hagués l'Eugeni d'Ors! [...]

»En anar a matricular-me, vaig preguntar al funcionari que feia les inscripcions:

»— Que sap qui seran els professors de l'Escola?

»— No senyoreta... Crec que el director és l'Eugeni d'Ors, pels altres s'estan fent gestions i no es pot dir res encara.

»Quina alegria! Ja sabia prou...! Tindria per mestre l'Eugeni d'Ors!»

(Consol Pastor, "Eugeni d'Ors", 1950).

Alumnes de la primera promoció. D'esquerra a dreta: Maria Roca, Anna Ribalta, Consol Pastor, Dolors Hostalrich, Montserrat Fàbregas i Maria Rossell (1915 o 1916)

L'Escola formava part del projecte de creació d'una xarxa de biblioteques populars que havia d'estendre's per tot Catalunya, i que responia a una aspiració reclamada durant anys. Eugeni d'Ors, que va formalitzar l'organització d'aquests serveis bibliotecaris, va preveure la creació d'una escola especial que formés el personal que havia de fer-se càrrec de les biblioteques i en va dissenyar el perfil professional:

- El personal havia de ser femení, per una qüestió de costos i per assegurar, segons deia Ors, que fos de primera categoria i ben triat. També argumentava que a la tasca educativa i de missió que havien de tenir les biblioteques esqueia més la idiosincràsia femenina. Així mateix, era una qüestió d'estètica, ja que el personal femení refermava "el caràcter atractiu, amable, de netedat i coqueteria que volem donar a les nostres instal·lacions".
- Havia de tenir una preparació especial que no fos únicament tècnica, sinó també "d'humanitats en general, de cultura superior, d'espiritualitat elevada [...]".
- Havia de continuar mantenint contacte amb les fonts educatives mitjançant cursets, reunions, etc.

La concepció de tot el projecte era moderna i modèlica per al seu temps, sobretot en aquest apartat de la formació del personal, en el qual fins i tot es preveia la formació continuada. I si bé els arguments a favor d'una escola femenina avui no serien políticament correctes, el projecte donava una sortida laboral i, consegüentment, una certa independència a les noies de classe mitjana, sobretot de famílies intel·lectuals, que serien les alumnes del centre.

La creació de la xarxa de biblioteques populars, que va començar a funcionar el 1918, una vegada graduada la primera promoció de bibliotecàries, i la de l'Escola Superior de Bibliotecàries s'insereixen respectivament dins l'obra de cultura i del projecte educatiu de la Mancomunitat presidida per Enric Prat de la Riba. Premonitòriament, l'Escola es va ubicar dins del recinte de la Universitat Industrial, que acollia, juntament amb ensenyaments de caràcter tècnic, institucions i laboratoris d'investigació, i que pretenia ser una alternativa moderna a la sordidesa que impregnava la universitat oficial. La integració física de l'Escola dins d'aquest recinte va afavorir les relacions amb altres escoles i instituts, i enriqué les possibilitats de vida social i cultural de les estudiants.

Eugeni d'Ors, primer director de
l'Escola Superior de Bibliotecàries

Què estudiaven les alumnes

Per poder entrar a l'Escola, les candidates havien de tenir 17 anys i havien de superar un examen selectiu d'ingrés equivalent als coneixements de batxillerat —no s'exigia aquest títol perquè, atès el nombre reduït de noies que seguien aquest ensenyament, això hauria limitat molt el nombre de candidates. Una vegada superat l'ingrés, que tenia unes places d'accés limitades, els estudis duraven tres anys i s'hi impartien les assignatures següents:

Primer curs: Bibliologia, Llatí, Gramàtica catalana, Teoria i història de la cultura, Principis i desenvolupament de les ciències físiques i naturals.

Segon curs: Biblioteconomia, Llatí, Grec, Classificació de les ciències, Història de la literatura general i espanyola, Història de la literatura catalana.

Tercer curs: Bibliografia i nocions de paleografia, Grec, Ètica i dret usual, Història de l'art, Geografia general, Pràctiques de biblioteques.

En acabar el tercer curs, les alumnes havien de passar un examen de revàlida que amb els anys s'anà perfilant fins que, el 1920, va quedar fixat en tres proves: coneixements teòrics i pràctics sobre el servei de biblioteques, coneixements sobre les matèries culturals del pla d'estudis —amb traduccions del grec i del llatí—, i coneixements de llengües modernes.

Alumnes de les dues primeres promocions a la classe del professor Lluís Segalà.
 A la taula de l'esquerra: Mercè Farnés, Olga Kirchner, Modesta Casellas, Teresa Hostalrich, Ma. Lluïsa Pelegrí, Concepció Pelegrí, i Dolors Hostalrich. A la taula de la dreta: dues alumnes d'esquena sense identificar, Magdalena Puig, Mercè Enrich, Montserrat Fàbregas, Anna Ribalta i Consol Pastor. A la pissara, Ma. Lluïsa Omedes (1916 o 1917)

L'any 1920, aprofitant la destitució d'Eugeni d'Ors dels càrrecs oficials, es va dur a terme la primera reforma del pla d'estudis, que consistí sobretot en un increment de les hores dedicades a les matèries tècniques. El grec va desaparèixer gairebé del pla d'estudis i el tercer curs es va dedicar exclusivament a les pràctiques, que consistien tant en estades en biblioteques com en el treball pràctic que es feia a l'aula sota la direcció de Jordi Rubió, director de la Biblioteca de Catalunya des de 1914 i de les biblioteques populars des d'aquell mateix any.

Fidel al projecte inicial, l'Escola participà activament en l'organització de les reunions anuals de bibliotecàries que es van iniciar l'any 1918 sota la responsabilitat de la Direcció Tècnica de les biblioteques populars. Les reunions tenien l'objectiu de proporcionar un espai de trobada de les bibliotecàries i facilitar-los eines per a la seva pròpia formació. Amb Jordi Rubió de director de la xarxa de biblioteques, les reunions se sistematitzen i assolixen un nivell professional i d'estudi.

Qui eren el professors

Entre els valors més destacats de l'Escola Superior de Bibliotecàries hi ha el del professorat que hi impartia classes. Entre 1915 i 1924 hi ensenyaren, entre d'altres, Ramon d'Alòs-Moner, Rafael Campalans, Pompeu Fabra, Jaume Massó i Torrents, Manuel de Montoliu, Lluís Nicolau d'Olwer, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera, Carles Riba, Jordi Rubió, Lluís Segalà i Ferran Valls i Taberner. Tots ells eren professors universitaris o tenien càrrecs de responsabilitat en departaments i institucions de la Mancomunitat. Durant aquest mateix període, Eugeni d'Ors, Joan Palau Vera i Lluís Segalà exerciren el càrrec de director del centre.

Professors i secretària de l'Escola Superior de Bibliotecàries

Excursió a les Planes. Primera fila, d'esquerra a dreta: Ramon d'Alòs-Moner, Maria Lois, Consol Pastor, Aurèlia Sabanés, Maria d'Abadal, Maria Montaner i Carme Font. Segona fila, d'esquerra a dreta: Jordi Rubió, Alexandre Galí, Rafael Campalans, Concepció Geronès, Josep Martí i Sàbat, Josefina Coll i Alentorn i Lluís Segalà (1921 o 1922)

On treballaven les alumnes graduades

Si bé, en principi, l'Escola havia d'atendre la formació del personal de les biblioteques populars, les alumnes graduades aviat trobaren altres vies d'inserció laboral. Hi ha constància que el 1922, quatre anys després que la primera promoció de bibliotecàries acabés els seus estudis, hi havia antigues alumnes que treballaven en biblioteques dels organismes següents: Centre de Lectura de Reus, Centre Excursionista de Catalunya, Associació d'Enginyers Industrials, Associació de Premsa Diària, Institut de Cultura per a la Dona, Cambra de Comerç i Navegació, Cambra Oficial del Llibre, Cercle Artístic de Barcelona, Junta de Ciències Naturals, Biblioteca Massana i Foment de les Arts Decoratives. Des del primer moment hi hagué un mercat de treball ampli i diversificat que acollia aquestes professionals i que anava molt més enllà del que s'havia previst inicialment.

Alumnes de la promoció de 1925. D'esquerra a dreta: Maria Fontserè, Engràcia Miquel, M. Consolació Llauger, Martina Pascual, Josefina Ibars i Montserrat Cumellas (1925)

1924–1930: Un canvi d'identitat i de principis

La destitució d'Eugeni d'Ors, l'any 1920, va provocar una primera crisi en el si de l'Escola i de les biblioteques populars que no va tenir gaires conseqüències, llevat de protestes no formalitzades d'alumnes i de bibliotecàries. Va ser molt més greu la crisi que es començà a gestar el setembre de 1923 amb el cop d'estat de Primo de Rivera i que culminà el 1925 amb la supressió definitiva d'una Mancomunitat ja molt diluïda. Per a les institucions i escoles de la Universitat Industrial, el punt d'inflexió del procés de desfeta es va produir l'abril de 1924, quan, arran d'una nota despectiva del diputat Darius Rumeu adreçada al professor belga George Dwelshauvers, uns 150 professors van ser destituïts o van dimitir dels seus càrrecs en solidaritzar-se amb el professor.

A diferència d'altres escoles del recinte, que van ser suprimides arran de l'incident desafortunat i de la situació política que s'esdevingué amb el directori militar, l'Escola Superior de Bibliotecàries va sobreviure. Tanmateix, va experimentar canvis profunds d'orientació i organització, de pla d'estudis i de professorat, que coincidiren també amb un trasllat de local.

Entre l'octubre de 1924 i el 1930, l'Escola tingué dos emplaçaments diferents. Primer va ocupar part de la planta baixa del Palau de la Diputació, al carrer del Bisbe —uns espais que no tenien la lluminositat de l'antiga Escola i que, en canvi, presentaven una certa deixadesa que donava la impressió de transitorietat. Posteriorment, al final del curs 1927–28, es va traslladar a uns locals més nobles de la Casa dels Canonges, al mateix carrer, on ocupava unes sales de la planta baixa i de la planta principal. El trasllat va significar l'allunyament d'altres centres d'ensenyament, i va tenir repercussions importants en la vida social i cultural de l'Escola i en la de l'alumnat.

Organització docent

El pas de l'Escola Superior de Bibliotecàries a l'Escuela Superior para la Mujer —després d'un període de castellanització de la primera denominació— es va produir el juliol de 1925, coincidint amb la supressió definitiva de la Mancomunitat. Els papers oficials ho deixen ben clar: s'elimina l'antiga escola i se'n crea una de nova que tindrà una orientació, uns objectius i una organització diferents. L'Escuela Superior para la Mujer va passar a dependre de la Diputació de Barcelona i es va convertir en un conglomerat d'estudis que incloïa, entre altres ensenyaments, la carrera de Bibliotecaria, Archivera y Funcionaria. Des de bon començament, el curs preparatori per a l'ingrés a la carrera de bibliotecària es va intentar transformar, sense gaire èxit, en uns ensenyaments de cultura general que prepararessin per a tasques d'auxiliar administrativa, i es van iniciar ensenyaments d'idiomes i de Belles Arts. Cap al final del període va començar a funcionar una Escuela de Institutrices, i es van presentar propostes per posar en marxa ensenyaments de peritatge mercantil i de batxillerat. En la majoria dels casos, però, aquests ensenyaments no passaven de ser unes quantes assignatures soltes i sense gaire coherència interna que duplicaven la formació que es donava en altres institucions, com ara l'Escola Professional per a la Dona o l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona.

Quan, l'octubre de 1924, es van reprendre les classes després de la destitució del professorat, la reestructuració del centre encara no s'havia dut a terme. Formalment, el pla d'estudis era molt similar al de l'etapa anterior, llevat que en l'examen d'ingrés no hi va haver cap límit en l'accés, que l'assignatura Història de Catalunya va ser substituïda per una Historia de los pueblos neolatinos i que tota la comunicació interna i externa es feia en castellà. El nou pla d'estudis de la carrera de Bibliotecaria, Archivera y Funcionaria es va posar en marxa el curs 1925–26. Mantenien l'examen d'ingrés i el de revàlida, però els requisits d'accés es rebaixaren, tant pel que fa a l'edat d'entrada com pel que fa als coneixements exigits. La distribució d'assignatures al llarg dels tres anys de l'ensenyament era la següent:

Primer curs: Latín, Archivología histórica, administrativa y comercial, Teoría e historia de la cultura, Literatura (preceptiva y literatura española), Conocimientos generales de las ciencias puras y aplicadas a la industria y al comercio y su clasificación.

Segon curs: Latín y nociones de griego, Historia del arte, Bibliología y bibliografía, Biblioteconomía, Literatura (literaturas orientales, clásicas, europeas y americanas), Conocimientos generales de las ciencias puras y aplicadas a la industria y al comercio y su clasificación, Rudimentos de derecho e instituciones de derecho administrativo.

Tercer curs: Prácticas de catalogación y del servicio de biblioteca, Prácticas de transcripción y de interpretación de documentos paleográficos, y de clasificación de archivos y museos.

Dos trets destaquen del nou plantejament dels ensenyaments: l'ampliació del seu abast per donar cabuda a la formació en arxius i la descatalanització dels continguts. Per a la resta, els programes historicistes i funcionaris de les assignatures, tan diferents dels de l'etapa anterior, i el record d'algunes alumnes i de Joana Casals, secretària del centre de 1925 a 1939, revelen que el contingut de les classes experimentà una degradació paral·lela a la de la institució. Sí que cal esmentar que el 1925 i el 1926 es va demanar a la Diputació que iniciés els tràmits perquè la carrera adquirís caràcter oficial en l'àmbit estatal, però la petició no prosperà.

Classe de la carrera de bibliotecària, arxivera i funcionària (1927 o 1928). Professor: Manuel Ramos o Manuel Rubio. Dretes: Isabel Martinà, Carlota Pomés, Pilar Bertran, Paquita Lerin i Júlia Martinà. Assegudes: Maria Mariné, Teresa Sanjoan, Concepció Caterineu, Maria dels Àngels Royo i Maria Lluïsa Rafart (1927 o 1928)

Qui era el professorat

En començar el curs 1924–25, del cos de professorat de l'Escola només quedaven en actiu Lluís Segalà, que continuà sent-ne director fins al 1930, Josep Martí i Sàbat, Consol Pastor i la secretària Petronel·la Tuca, substituïda per Joana Casals quan va morir. El professorat nou no tenia, ni de bon tros, el prestigi del professorat destituït. Les assignatures tècniques van estar a càrrec de Jaume Barrera, director de la biblioteca del Seminari Conciliar de Barcelona, Manuel Ramos, Manuel Rubio i Miguel Agelet —tots tres funcionaris del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos. Sense ser-ne professor, Eduard Toda va continuar la seva relació amb l'Escola, iniciada durant el període anterior, amb l'organització d'estades anuals amb les alumnes al castell d'Escornalbou, on els impartia classes de restauració de llibres que, amb els anys, recordaven amb afecte. Toda va ser nomenat professor el 1930. Jordi Rubió, que va conservar els càrrecs de director de la Biblioteca de Catalunya i de les Biblioteques Populars, va continuar com a responsable de les Pràctiques de catalogació i de servei de biblioteca durant tot el període, però es va mantenir molt al marge de l'Escola. Carlota Pomés, alumna de la promoció de 1929, recorda les seves classes com l'aspecte més positiu de la carrera, ja que gràcies a la seva dedicació les alumnes adquiriren una formació professional que d'altra manera no haurien aconseguit.

Excursió al castell d'Escornalbou. Primera fila: Dolors Biader i Joana Casals.
Segona fila: Teresa Malagelada, Eduard Toda, Concepció Caterineu,
Mercè Barjau i Pilar Bertran (cap al 1926)

Les alumnes i la seva inserció laboral

Les alumnes de l'Escola, com la resta d'estudiants de la Universitat Industrial, es van implicar decididament en la protesta de 1924, i fins i tot es van adreçar a la direcció del centre perquè no deixés "d'adherir-se a aquest acte de companyonia", ja que elles estaven "disposades a secundar qualsevol iniciativa encaminada a assolir el bé de les coses de la nostra terra". Justa Balló, Teresa Cabanach, Dolors Jué i M. Lluïsa Rivas abandonaren els estudis en senyal de protesta. Després d'aquests fets, i al llarg de tota l'etapa, la vida a l'Escola no fou tan activa culturalment i socialment com en l'anterior. A part de visites a biblioteques i de l'anada a Escornalbou, les alumnes tenien poques oportunitats d'eixamplar els seus horitzons. Fins i tot es va deixar d'organitzar la ja tradicional Reunió de Bibliotecàries.

La bona acceptació laboral de les alumnes continuà en la línia iniciada els primers anys. Però, malgrat l'ampliació dels estudis en el camp dels arxius, els llocs de treball continuaren sent sobretot les biblioteques populars, a les quals s'afegiren les biblioteques creades per la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i les caixes de Sabadell i de Mataró. La Biblioteca de Catalunya, les biblioteques de la Universitat de Barcelona, algunes biblioteques d'editorials i biblioteques especialitzades —com ara la de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i la del Col·legi d'Advocats— foren altres destinacions de les alumnes graduades de l'Escola.

Visita a la biblioteca de Manresa. Les germanes M. Lourdes i Josepa Solà apareixen a l'esquerra de la fotografia i Joana Casals, a la dreta (1929)

1930–1939: La visió professional i acadèmica

La caiguda de Primo de Rivera el gener de 1930 va tenir repercussions immediates. El president de la Diputació, Milà i Camps, va ser cessat i substituït per Joan Maluquer, que va canviar radicalment els objectius de l'organisme amb vista a recuperar els instruments i les institucions de l'etapa anterior. A l'Escuela Superior para la Mujer els canvis tampoc no es van fer esperar. Alexandre Galí va ser nomenat director interí del centre l'abril de 1930 perquè procedís a la reorganització. El curs acabà amb normalitat: es feren els exàmens corresponents i l'excursió a Escornalbou. Tanmateix, al final de juny el Ple de la Diputació suprimia la que ja s'anomenava Escola Superior per a la Dona, i quinze dies després creava l'Escola de Bibliotecàries, continuadora de la que havia estat creada per la Mancomunitat "i destruïda per diputats provincials del període de la Dictadura".

Alumnes de segon curs de l'Escola de Bibliotecàries (curs 1932–33)

Durant una bona part del període, l'Escola va continuar ubicada a la Casa dels Canonges, on el veïnatge amb la Biblioteca de Catalunya i la Central Tècnica de Biblioteques Populars propicià les bones relacions i els projectes comuns estroncats en el període anterior. El març de 1931, l'Ajuntament cedia a la Diputació els locals de l'antic Hospital de la Santa Creu que havien d'acollir aquelles tres institucions. El canvi de residència va tenir lloc durant la guerra civil. L'Escola hi quedà instal·lada l'agost de 1937 —el 2 de setembre s'hi celebrava un claustre de professors que prenia possessió del nou estatge. Els espais interiors eren amplis i

sobris, i tant el vestíbul com la secretària i la sala de professorat tenien molt de caràcter; les aules, més aviat fosques i una mica tristes, s'ompliren de vida amb el mobiliari, els detalls ornamentals —que encara eren els que Eugeni d'Ors havia triat— i, sobretot, amb la presència de les alumnes.

Organització docent

La reorganització dels ensenyaments va ser efectiva tan aviat com va començar el curs 1930–31. Va consistir primordialment en un retorn als plantejaments inicials perquè ho feien recomanable “l'eficàcia i la utilitat” de l'antiga Escola, la supervivència de les biblioteques creades en aquell període i la possibilitat de crear-ne de noves. En l'estructura antiga només s'introduïen alguns retocs, resultat de l'experiència. Per exemple, se'n va suprimir el curs preparatori per a l'ingrés. També es va posar fi dràsticament a la modalitat de l'ensenyament lliure del període anterior perquè la docència pràctica ho aconsellava i perquè, com deia Jordi Rubió a una alumna, “l'ambient de cordialitat i responsabilitat col·lectiva que procurem que es respiri a l'Escola [...] té tanta importància com els estudis per a la formació de les bibliotecàries”.

El pla d'estudis que va entrar en funcionament l'octubre de 1930 exigia que les candidates tinguessin un mínim de 16 anys i recuperava un rigorós examen d'ingrés: de 314 candidates presentades a les proves entre 1930 i 1938, només les van superar 126 (el 40 %). Mantenien una revàlida similar a la de les etapes anteriors, que a partir de 1934–35 va incorporar l'avaluació del treball final de carrera, obligatori des de 1931. També es van catalanitzar els continguts dels estudis i es van eliminar les assignatures d'arxivística. Al llarg dels tres anys de formació, les alumnes estudiaven les assignatures següents:

Primer curs: Història de la civilització, Història de Catalunya, Llengües clàssiques, Principis i desenrotllament històric de les ciències, Història del llibre i nocions de paleografia, Història de l'art.

Segon curs: Història de la civilització, Literatura general, Literatura catalana, antiga i moderna, Tècnica de biblioteques, Bibliografia, selecció de llibres i llibre infantil, Llengües clàssiques.

Tercer curs: Literatura espanyola, antiga i moderna, Restauració de llibres, Pràctiques.

En aquesta etapa també hi va haver intents tímids de formalitzar els estudis. El *Pla general d'ensenyament* del Consell de l'Escola Nova Unificada (1936) els incloïa i els assignava un rang universitari juntament amb altres escoles tècniques —d'aparelladors, de topògrafs, de farmacèutics, etc.—, però el Pla no va prosperar. Tampoc no van tirar endavant les gestions personals de Joan Petit —en resposta al desig de moltes bibliotecàries— perquè la Universitat acollís una secció dins de la Facultat de Lletres que fos continuació dels ensenyaments de l'Escola. De fet, durant aquests anys el centre restà totalment al marge de la Universitat.

Alumnes de tercer curs amb Jordi Rubió i Balaguer. Asseguts a la primera fila, d'esquerra a dreta:

Ramona Masvidal (primera), Rosa Leveroni (tercera), Jordi Rubió, Mercè Martí (sisena) i Maria Serrallach (setena). A la segona fila, d'esquerra a dreta: Antònia Parés (primera), Josefina Morató (segona), Aurora Díaz Plaja (tercera) i Maria Condeminas (desena) (1933)

Qui era el professorat

En la reestructuració de 1930, la renovació del professorat també va ser dràstica. De l'antiga plantilla només Eduard Toda i la secretària Joana Casals romangueren al centre. Per contra, hi retornen professors de la

primera etapa. Rafael Campalans, Feliu Elias, Jaume Massó, Manuel de Montoliu, Lluís Nicolau d'Oliver, Marçal Olivar, Joan Petit, Carles Riba, Ferran Soldevila, Miquel Vintró i Joaquim Xirau s'encarreguen de les assignatures generals; Ramon d'Alòs-Moner, Pere Bohigas i Jordi Rubió són els professors de les assignatures especialitzades, i Justa Balló i Encarnació Ribas fan de professores auxiliars. Consol Pastor, que el 1928 va ser nomenada bibliotecària de l'Escola, continuà ocupant aquest càrrec.

Un programa ben complet, acadèmic, cultural i social

Sota la batuta de Jordi Rubió, que va ser el director del centre al llarg de tot el període, l'Escola va viure la millor de les seves etapes. Va recuperar una activitat acadèmica molt intensa, amb mètodes pedagògics actius. Des de 1930 va tornar a col·laborar en l'organització de la Reunió de Bibliotecàries i en plena guerra va organitzar un curs d'especialització en Sales de lectura infantil i va col·laborar en la salvaguarda del patrimoni. Els treballs de final de carrera de les alumnes van ser una fórmula excel·lent per analitzar la realitat bibliotecària del país, formular estats de la qüestió, analitzar serveis, fer treballs bibliogràfics, etc., i van ser la base per iniciar un programa sòlid de publicacions. L'Escola, i sobretot el seminari de Pràctiques que dirigia Jordi Rubió, va ser una mena de laboratori d'assaig per tirar endavant projectes que interessaven a les biblioteques —aquí van sorgir, el 1938, els Cercles d'Estudi especialitzats en temes concrets. Per primera vegada, les alumnes i les bibliotecàries van tenir l'oportunitat de gaudir de beques i d'ajudes per fer estades en centres estrangers, i les relacions amb l'exterior foren intenses, sobretot arran de la celebració a Madrid i a Barcelona del segon congrés de l'IFLA el 1935. Ja des de 1930, l'Agrupació Escola de Bibliotecàries fou l'encarregada d'organitzar nombroses activitats culturals i festives, representacions teatrals, excursions, etc. "Beaucoup d'air circule. L'Escola ne veu pas rester isolée" —deia Michel Plault referint-se a la institució.

II Congrés Internacional de Biblioteques i Bibliografia (1935). Jordi Rubió és el segon, dret, des de la dreta

5è aniversari de l'Agrupació Escola de Bibliotecàries. Dinar a Miramar (1936). Primera fila, d'esquerra a dreta: Ramon d'Alòs-Moner, Emma Gifré, Maria Serrallach, Maria Cugueró, Jordi Rubió i Balaguer, Jaume Massó i Torrents, Rosa Leveroni, Joana Casals i Ferran Soldevila. A la segona fila, Carles Riba és el primer des de la dreta, Marçal Oliver, el quart, i al seu darrere, Joan Petit

Les alumnes i la seva inserció laboral

A hores d'ara, la carrera era coneguda i ben atractiva per a una joventut femenina que aspirava a una certa independència, ja que en graduar-se tenia totes les possibilitats de trobar feina. Durant els anys trenta es crearen onze biblioteques populars noves, a més del bibliobús del front i els seus serveis centrals; s'amplià la xarxa de la Caixa d'Estalvis, i amb l'autonomia universitària foren unes quantes les bibliotecàries que van començar a treballar en biblioteques i seminaris de la Universitat. Altres llocs de treball que acolliren alumnes van ser l'Institut Balmes, el Servei Meteorològic de Catalunya, l'Associació de Mestres i l'Escola d'Estudis Socials. L'oferta era superior a la demanda, ja que de les deu places convocades el 1937 per a biblioteques d'instituts de secundària, només se'n va cobrir una. També hi ha constància de bibliotecàries que van marxar del país en plena guerra i que van poder treballar en biblioteques de l'estranger.

Grup d'alumnes de l'Escola als jardins de Montjuïc. Assegudes: Martina Aragay i Roser Leveroni.
Primera fila: Montserrat Martí, Maria Riera, alumna no identificada, Carmina Bayó, alumna no identificada, Anna Carrasco, Teresa Rovira, Carolina Lleonart, Carme Bastardas i alumna no identificada.
Segona fila: Maria Dolors Torres, alumna no identificada, Rosa Ricart, Carme Teixidor i Montserrat Carrencà (12 de febrer de 1938)

L'Escola va funcionar ininterrompudament durant tota la guerra, sovint en condicions molt difícils. La docència es va interrompre el 23 de gener de 1939, tres dies abans de la caiguda de Barcelona, perquè el bombardeig constant sobre la ciutat va impedir continuar-hi treballant. Quan tornà a obrir les portes, cap a la fi del curs de 1939, poc quedava d'aquella institució que Rosa Leveroni evoca així en una nota autobiogràfica:

«Filla d'aquella, encara feliç burgesia barcelonina [...] vaig néixer al tombant de la segona dècada d'aquest segle. [...] Als set [anys] anava a les Dames Negres, més tard vaig tenir una mestressa exemplar. Música, idiomes i tots els llibres que em queien a les mans. Res més fins al tombant decisiu de l'Escola de Bibliotecàries de l'any 1930, on durant tres cursos vaig fer els descobriments més importants de la meva vida.»

1939–1982: De la llarga postguerra i la transició

Amb l'entrada de les tropes de Franco a Barcelona, l'Escola va romandre tancada fins al maig de 1939. Aquell mes es van reprendre les activitats amb l'organització d'un curset que havia de servir per convalidar les titulacions de les alumnes graduades durant el període *rojo-separatista*. El centre va passar a dependre de la Diputació de Barcelona, i José M. Núñez Jover, professor de l'Escuela Superior para la Mujer, va actuar de director interí fins al nomenament de Ferran [Fernando] Valls i Taberner, professor de l'Escola Superior de Bibliotecàries i un dels líders de la protesta de la Universitat Industrial el 1924 —certament, la guerra va provocar una esquerda profunda en la societat civil. Després d'una certa indecisió, l'Escola es va denominar Escuela de Bibliotecarias, en castellà, és clar.

Visita de les alumnes de tercer curs de l'Escuela de Bibliotecarias a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (1945)

Per a l'Escola, la victòria franquista va significar un daltabaix més gran que el que havia patit durant la dictadura anterior. Es repetiren els mateixos esquemes —cessament del professorat, canvi de pla d'estudis, castellanització absoluta—, però al final dels anys trenta la institució era més madura i sòlida. Per això, la llarga etapa següent, caracteritzada per la imposició d'una ideologia única, la mediocritat, l'estancament, la manca de mitjans i d'imaginació i l'aïllament, va fer més notòria la pèrdua ocasionada pel canvi de rumb. L'Escola de Bibliotecàries havia estat un centre docent de qualitat i coherent, ple de sana normalitat, com havia de ser. El contrast amb la sordidesa i la grisor del període posterior la van convertir en una escola llegendària per a les alumnes que hi van estudiar i per a les de les promocions posteriors.

En plena guerra, l'Escola s'havia traslladat a l'antic Hospital de Sant Pau, al carrer de l'Hospital. L'espai era el mateix, però ara les parets estaven decorades amb símbols religiosos d'altra mena —ja no era la madona renaixentista escollida personalment per Eugeni d'Ors, sinó el crucifix— i “patriòtics”, com ara la bandera espanyola i les fotografies de Franco i del fundador de la Falange. Acabada la guerra, la Biblioteca de Catalunya i la Central de Biblioteques Populares van reprendre la vida en el mateix recinte, però aquestes institucions també havien canviat, i molt més radicalment que el 1924: després de lliurar la Biblioteca a Lasso

de la Vega, comissari de biblioteques del nou govern, Jordi Rubió ja no va tornar a exercir mai més la direcció d'aquelles institucions. Felipe Mateu y Llopis va ser nomenat en el seu lloc.

Celebració a l'Escuela de Bibliotecarias (inici dels anys quaranta)

Organització docent

A diferència de l'Escuela Superior para la Mujer, l'Escuela de Bibliotecarias va mantenir un sol programa d'estudis, que el curs 1939–40 va quedar configurat de la manera següent:

Primer curs: Historia universal, Latín, Literatura general, Historia del arte, Historia del libro, Nociones de paleografía.

curs: Historia de España, Literatura española, Clasificación e historia de las ciencias, Latín y nociones de griego, Técnica de bibliotecas, Bibliografía.

Tercer curs: Técnica de bibliotecas, Restauración de libros, Prácticas.

El programa es complementava amb una conferència setmanal de religió i un curset de formació en els principis del Movimiento Nacional. Es va començar a exigir el títol de batxillerat per accedir a la carrera i es van limitar a quinze les places de nou accés. Es va mantenir l'examen de revàlida, però no el treball final, que va tornar a ser un requeriment més endavant. El 1943 es van fer petits retocs en el pla d'estudis: Llatí i nocions de grec de segon curs es va substituir per Metodologia arxivística, i s'afegiren proves de llengües en l'examen d'ingrés. No es va fer cap altra modificació fins als anys seixanta, quan el programa va esdevenir inestable i va experimentar moltes fluctuacions en pocs anys.

«En aquella “Escuela de Bibliotecarias” farcida d'assignatures d'història, de literatura, amb classes diàries de llatí, no era fàcil descobrir les característiques de la professió... Les pràctiques i la revàlida [...] obrien nous horitzons... El contacte amb les biblioteques públiques, però molt especialment el nostre pas per les diferents seccions de la que anomenàvem *Biblioteca Central*, ens permetia —de la mà de les bibliotecàries formades per Jordi Rubió i Balaguer— introduir-nos en el món de la professió i descobrir-nos hereves d'una tradició que el temps anava convertint en mítica. La revàlida [...] ens obligava a sintetitzar el garbuix d'assignatures que havíem seguit i a valorar el que de debò tenia interès.» (Carme Mayol, 2002)

Examen de revàlida. Tribunal: Paquita Carbó, Felipe Mateu i Llopis i Agustín Blánquez

De la mà de Rosalia Guilleumas, directora a partir de 1973, l'Escola surt del marasme en què havia viscut. L'any 1974, atenant les reivindicacions d'alumnes i de bibliotecàries mai no tingudes en compte per la direcció anterior, el centre comença a acceptar alumnat masculí, adopta el nom d'Escola de Bibliologia amb un pla d'estudis actualitzat, molt més tècnic i professional, i inicia el llarg procés per al reconeixement oficial dels estudis i per a l'adscripció de l'Escola a la Universitat, que es comença a negociar en aquell mateix moment. El 1978, després de vèncer l'oposició de molts sectors, es publica el decret de creació dels ensenyaments, i el 1981 es fixen les directrius de plans d'estudis de les escoles de Biblioteconomia i Documentació de l'Estat. L'any següent, l'Escola de Bibliologia, que havia elaborat l'esborrany de directrius, va obtenir el rang d'escola universitària i va ser adscrita a la Universitat de Barcelona.

Després de la guerra es reprèn la Reunió de Bibliotecàries anual, però l'Escola ja no hi té un paper actiu. Sí que continua la relació amb la Biblioteca de Catalunya —ara *Biblioteca Central*— i amb les biblioteques populars. D'una banda, els tres organismes comparteixen la mateixa direcció i les alumnes fan les pràctiques en aquelles biblioteques. I de l'altra, entre 1944 i 1976 l'Escola és responsable de la revista *Biblioteconomía*, que publica treballs dels professionals d'aquelles institucions.

Qui era el professorat

En reiniciar-se la docència el curs 1939–40, cap dels antics professors no va formar part del nou Claustre — llevat de Manuel de Montoliu, que feia temps que no hi impartia classes, i de Pere Bohigas, que s'hi reincorporà més tard. Joana Casals, denunciada per roja, catalanista i separatista, tampoc no va poder exercir el càrrec de secretària. Com en la segona meitat dels anys vint, una bona part del professorat d'aquesta etapa procedia del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos; hi havia també catedràtics de la universitat franquista, i cap als anys seixanta, sobretot, comencen a exercir-hi la docència pràctica o d'assignatures tècniques algunes bibliotecàries —Carlota Pomés, Maria Sarrallach i M. Antonieta Cot, i més tard, M. Teresa Boada, Maria Ballester, Carme Illa, Montserrat Soler, Teresa Rovira i Núria Amat. De la seva experiència com a alumna, entre 1956 i 1959, Carme Mayol recorda amb afecte la classe d'Història del llibre de Pere Bohigas, la visió progressista de la història que els donava Luis Plaza i el consol que trobaven en la bibliotecària Sra. Parés i en l'ordenança Sr. Batet quan arribaven els exàmens.

Visita de professors i alumnes al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Madrid, 1942)

Sota la direcció de Rosalia Guilleumas, i d'acord amb un Pla d'estudis molt més centrat en la formació tècnica i especialitzada, el cos docent està format majoritàriament per bibliotecàries que compatibilitzen l'exercici professional i la docència. A la segona meitat dels anys setanta, Carme Mayol, Nora Vela, Pilar Martínez, Amadeu-J. Soberanas, Jordi Rubió i Lois, Elisabet Hernández, Rafael Anglès i Assumpció Estivill inicien la seva tasca docent a l'Escola, i Concepció Camps és contractada com a secretària.

La direcció del centre al llarg d'aquests anys va estar en mans de Ferran Valls i Taberner fins a la seva mort, el 1942, de Felipe Mateu y Llopis entre 1942 i 1972, i de Rosalia Guilleumas entre 1973 i 1982.

On treballaven les alumnes graduades

Les biblioteques populars i la Biblioteca de Catalunya són encara la font d'inserció laboral més habitual de les alumnes, seguides de les biblioteques de la Universitat de Barcelona. Les biblioteques especialitzades i les d'empreses privades que acullen bibliotecàries van també en augment —l'Institut Britànic, la Hispano-Olivetti, els laboratoris Andreu i Uriach, etc. Cada any es graduaven entre dotze i quinze alumnes; no és estrany, doncs, que trobessin feina ben aviat. Tanmateix, llevat dels llocs de treball que depenien de la Diputació de Barcelona, es tractava de feines precàries, mal pagades i sense un reconeixement professional —això era així fins i tot en el cas d'organismes oficials com ara la mateixa Universitat. Cap al final dels anys setanta, i coincidint amb una Escola més oberta, que lentament acceptava més alumnat, la situació va començar a canviar tant pel que fa al reconeixement professional com pel que fa a la creació de nous llocs de treball. És en aquesta dècada que comencen a organitzar-se els serveis bibliotecaris de les universitats Autònoma de Barcelona i Politècnica de Catalunya, que el personal bibliotecari de la Universitat de Barcelona adquireix un cert reconeixement i que altres organismes, com ara editorials, col·legis professionals o entitats financeres, comencen a contractar personal bibliotecari. El 1981, coincidint amb l'aprovació de les directrius dels plans d'estudis de Biblioteconomia i Documentació, el Parlament de Catalunya aprova la Llei de biblioteques, que vol recuperar la tradició bibliotecària de la Mancomunitat i de la Generalitat.

Grup d'alumnes de l'Escola a la porta del centre. D'esquerra a dreta: Maria Forn, Elisenda Sala, Enriqueta Fors, Esperança Almirall, Dolors Alegre, Anna M. Cervera, Sr. Batet, una persona sense identificar i Jovita Costa (cap al 1958 o 1959)

1982–1997: Reconeixement universitari dels estudis i de l'Escola

La creació dels ensenyaments en el marc universitari va haver de vèncer obstacles que provenien de molts fronts. L'any 1977, per acostar postures divergents, l'Escola de Bibliologia i la Biblioteca de Catalunya van organitzar un Seminario sobre la Profesión del Bibliotecario, amb la col·laboració de l'Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos i de l'Associació de Bibliotecàries. Les conclusions demanaven la creació oficial dels ensenyaments, la seva estructuració en cicles segons la Llei general d'educació, el reconeixement de les escoles existents i la seva adscripció a la Universitat, i la formació d'una comissió per redactar les directrius de plans d'estudis en què les escoles estiguessin representades. Aquest seminari va tenir una certa influència per agilitar el procés de reconeixement dels estudis, ja que es van fer molts contactes polítics. Però, una vegada aprovats el desembre de 1978, es va haver d'esperar més de dos anys perquè es publicuessin les directrius de plans d'estudis que seguien fil per randa la proposta de l'Escola de Bibliologia. L'Associació de Bibliotecàries, activa des de 1974, va treballar conjuntament amb l'Escola per aconseguir el reconeixement dels ensenyaments.

En la inauguració del curs 1982–83, presidida per les autoritats acadèmiques i polítiques, es va celebrar la condició del centre com a Escola Universitària de Biblioteconomia i Documentació. Era la primera escola universitària de l'Estat dedicada a aquests ensenyaments, i això era un fet excepcional que reconeixia la seva trajectòria en la formació de professionals: uns estudis oficials s'haurien d'haver creat dins d'una universitat i no en una escola adscrita que continuava depenent administrativament de la Diputació de Barcelona. El pas a Escola Universitària va significar el relleu en la direcció: Rosalia Guilleumas va ser substituïda per Joaquim Molas, catedràtic de la Universitat de Barcelona. Aquell mateix curs, i per acord del Claustre, l'Escola va adoptar el nom d'*Escola Universitària Jordi Rubió i Balaguer de Biblioteconomia i Documentació*, en reconeixença de la tasca realitzada per aquest il·lustre erudit.

La condició universitària dels ensenyaments i de l'Escola va tenir conseqüències immediates per al centre, i una de les més espectaculars va ser l'increment de l'alumnat: d'uns seixanta alumnes matriculats en el total de la carrera es va passar a 160 alumnes de nou accés cada any. El local del carrer de l'Hospital es va fer petit d'un dia per l'altre, i la solució immediata va ser l'ús d'aules de l'edifici veí del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. La negociació de nous espais va ser difícil i complexa, i el trasllat del centre al recinte de la Maternitat, el juliol de 1991, es va acceptar com a provisional, mentre s'esperava l'assignació

d'uns espais més amplis en el mateix recinte, espais que mai no van ser efectius. La integració plena a la Universitat de Barcelona va ser una altra negociació complicada que, iniciada al final dels anys vuitanta, no va donar resultats fins al juliol de 1997, quan es va signar el conveni per a la integració gradual de l'Escola. Aquell mateix mes, el centre es traslladava a l'edifici de la UB del carrer de Melcior de Palau.

Façana de l'Escola al pavelló Cambó, al recinte de la Maternitat, amb les reclamacions de l'alumnat sobre la integració del centre a la Universitat de Barcelona (juny de 1995)

Organització docent

El nou pla d'estudis dels ensenyaments universitaris es va implantar el curs 1982–83. Seguia molt de prop el pla d'estudis anterior de l'Escola de Bibliologia, però se'n suprimien la revàlida i el treball de final de carrera. S'hi estudiaven les assignatures següents:

Primer curs: Història del llibre i de les biblioteques, Biblioteconomia, Bibliografia, Anàlisi documental, Idiomes moderns. *Assignatures semestral:* Terminologia científica, Tècnica del treball científic, Literatura, Història.

Segon curs: Biblioteconomia, Bibliografia, Documentació, Anàlisi documental, Idiomes moderns, Llibre infantil. *Assignatures optatives semestral:* Arts gràfiques, Llatí, Literatura catalana, Paleografia, Patologia del llibre, Administració, Psicologia del lector.

Tercer curs: assignatures semestral: Informàtica i automatització de biblioteques, Documentació, Arxivística, Restauració i enquadernació. *Assignatures optatives:* cursos monogràfics sobre Catalogació, Llenguatges documentals, Bibliografia, Bancs de dades, Bibliometria, Estadística, Hemeroteques, etc. Un dels semestres estava dedicat a pràctiques en biblioteques i centres de documentació.

Amb la posada en marxa de la Llei de reforma universitària al final dels anys vuitanta, l'Escola va tornar a liderar el procés de reforma de la diplomatura i la petició d'una llicenciatura de segon cicle en Documentació, que va ser aprovada el 1992. El nou pla d'estudis de la diplomatura va començar a aplicar-se el 1994, i el pla d'estudis reformat, que reduïa el nombre de crèdits i que encara és vigent, el curs 1999–2000. El curs 1994–95 van ser diverses les universitats espanyoles que van iniciar la llicenciatura en Documentació; la implantació d'aquest ensenyament a l'Escola de Barcelona es va haver de posposar fins al 1998, en espera de la seva integració a la Universitat.

Dionís Orrit, alumne de l'Escola, amb el primer equipament informàtic del centre (un terminal i un mòdem).
Era el curs 1983-1984 i s'havia instal·lat el curs anterior

El professorat

Al final dels anys setanta, l'Escola va començar a disposar per primera vegada en la seva història d'una plantilla de professorat a temps complet. L'increment en el nombre d'estudiants i l'organització de diversos grups de docència per mantenir una formació pràctica de qualitat van obligar a contractar força professorat nou al llarg de tot el període. No cal esmentar noms perquè la llista seria molt llarga i perquè una part important d'aquest professorat continua exercint la docència al centre. Entre els que no han continuat hi ha Lluís Anglada, Lluís Bagunyà, Mercè Bosch, Lourdes Reyes, etc. La direcció de la institució va estar en mans de Joaquim Molas (1982–1983), Nora Vela (1983–1985), Carme Mayol (1985–1991), Mercè Bosch (1991–1994), Constança Espelt (1994–1996) i Concepció Miralpeix (1996–1999), i dels equips que els acompanyaren en el càrrec.

Els deures i els nous projectes

La nova situació universitària dels ensenyaments va comportar una sèrie de deures. El primer de tots era l'adaptació o convalidació dels títols antics a la titulació universitària, procés que es va dur a terme el 1986 mitjançant l'organització de dos cursos d'adaptació, i que es va emmarcar en la celebració del 70è aniversari de l'Escola. La celebració dels dos aniversaris —els 70 i els 75 anys de la institució— van servir per donar un nou impuls a l'Escola amb un suport econòmic important i per iniciar una sèrie de projectes que van tenir una continuïtat al llarg de tot el període: cursos de formació destinats al professorat i als professionals que tenien també l'objectiu de fomentar la recerca del professorat, activitats per promoure les relacions amb l'entorn professional i les escoles de la resta del país i d'Europa, participació en els organismes internacionals, etc. Sota la direcció de Carme Mayol també es va tirar endavant un ambiciós programa de publicacions acadèmiques i professionals. Iniciada la dècada dels noranta, l'Escola participa en diversos postgraus i organitza conjuntament amb la Fundació Politècnica de Catalunya el postgrau Noves Tecnologies per a la Gestió i l'Accés a la Informació. Entre 1996 i 1999 té lloc a Nicaragua la primera edició de la Maestría en Gestión y Organización de Bibliotecas Universitarias —destinada a alumnat de Nicaragua i del Salvador—, que s'organitza amb el suport de l'Associació Catalana de Professionals per a la Cooperació amb Nicaragua i Centroamèrica.

Acte de celebració de la integració de l'Escola a la UB i posada en marxa de la Llicenciatura en Documentació,
5 de maig de 1999. D'esquerra a dreta: Joaquim Molas, Carme Mayol, Andreu Banús, Antoni Caparrós,
Concepció Miralpeix, Lluís Anglada i M. Teresa Boada

La inserció laboral dels graduats

Una conseqüència previsible del gran increment de graduats era el deteriorament del procés de la seva inserció laboral, però això no va ser així per moltes causes: la Llei de biblioteques i l'organització d'un sistema de biblioteques de la Generalitat, l'impuls donat a la xarxa de biblioteques de la Diputació de Barcelona així que va arrencar la democratització del país, la creació de noves universitats a inici dels anys noranta i la renovació dels serveis bibliotecaris de les existents, el procés d'automatització que començaven a experimentar molts centres i serveis, la tasca divulgadora de l'Associació de Bibliotecàries [-aris], primer, i del Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya (COBDC), després, uns professionals més preparats, unes empreses cada vegada més conscients del valor de la informació...

El 1993 es va publicar un primer estudi sobre la incorporació laboral de les darreres promocions de l'Escola que mostrava dades molt positives. Pocs anys després van ser corroborades per un estudi del COBDC, i això que en tretze anys es van graduar més del doble d'alumnes dels que ho havien fet en seixanta.

Alumnat de la promoció 1987–88 (grup C). Primera fila: Núria Altarriba, Ruth Iñigo i Anna Baiges.
Segona fila: Pascualina López, Ferran Carci, Rosa M. Datsira i Montserrat Banegas.
Tercera fila: Carmen Barroso, Eduard Fraile i Reme Gómez. Quarta fila: Martí Flo, Laia Bonet i Maribel Giner.
Darrera fila: Jordi Alberó, Mercè Loire, Elvira Bosch, Enric Balanzó, Mònica Anglada i Pilar Jiménez. (1988)

A l'inici de la dècada, l'Escola va començar a formalitzar les poques ofertes de pràctiques no curriculars en empreses i institucions que arribaven al centre en convenis de cooperació educativa. Des d'aquell moment, el nombre de convenis es va anar incrementant any rere any —el curs 1998–99 se'n van signar 165.

1997–2005: La integració plena a la Universitat

El juliol de 1997, la Diputació de Barcelona, titular del centre, la Universitat de Barcelona i la Generalitat de Catalunya signaven els convenis per a la integració gradual de l'Escola a la Universitat de Barcelona i per a la creació d'un centre propi de la mateixa Universitat. La integració va començar a ser efectiva el curs 1997–98, quan l'alumnat de nou accés ja va ser considerat alumnat de la UB. El gener de 1999, l'Escola passava a ser un centre de la Universitat amb el nom genèric Escola Universitària de Biblioteconomia i Documentació. El març d'aquell mateix any començava la integració del professorat amb la convocatòria de les tres primeres places de titular, i al mes d'agost el centre assolía la condició de Facultat. El conveni d'integració ha finalitzat el desembre de 2005, estant encara pendent la convocatòria de diverses places de professorat.

Biblioteca de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (març de 2005)

La integració a la UB va comportar l'adscripció de l'Escola a la Divisió V, de Ciències de l'Educació, situada al campus de Mundet, a la Vall d'Hebron. Aquesta dependència va servir per aprendre, en un entorn assumible, uns procediments nous i una cultura diferent. Primer l'Escola i després la Facultat es van fer aviat un lloc en la Divisió, i gràcies a un treball sistemàtic i seriós van aconseguir moltes ajudes que van permetre millorar les instal·lacions i tirar endavant una sèrie de projectes. Fet aquell aprenentatge, la reorganització de la UB l'octubre de 2004, amb la supressió de les divisions, va carregar la Facultat de feines administratives feixugues, però també l'ha anat fent més present en els òrgans de decisió de la Universitat.

Amb la signatura del conveni d'integració a la Universitat de Barcelona, el juliol de 1997 l'Escola es traslladava provisionalment a l'edifici del carrer de Melcior de Palau, uns espais ben comunicats amb la resta del món, però bastant aïllats dels altres campus de la UB. La situació de l'edifici té molts avantatges, però també és cert que ha dificultat en certa mesura la integració de l'alumnat i del professorat en la vida universitària. Pendent d'una possible nova ubicació encara no decidida, la Facultat s'ha anat fent seus els espais i els ha anat ampliant i adaptant a unes necessitats que no han parat de créixer des que s'hi va traslladar: nous ensenyaments i programes, més professorat, noves necessitats tecnològiques, etc.

Façana de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (gener de 2006)

Organització docent

La integració a la Universitat va permetre, finalment, la posada en marxa, el curs 1998–99, de la llicenciatura de segon cicle en Documentació. El retard —motivats per raons administratives i polítiques— en l'assoliment de la condició plenament universitària va tenir conseqüències negatives per al desenvolupament del centre, ja que altres escoles universitàries, creades amb posterioritat però que, d'antuvi, formaven part d'una universitat, van poder implantar abans els ensenyaments de Documentació i aconseguir, així, l'estatus de facultat. Per aquesta mateixa circumstància també van poder iniciar programes de doctorat centrats en la disciplina i tirar endavant projectes de recerca en el marc universitari. Una vegada creada, la Facultat no va trigar a disposar d'un programa de doctorat organitzat pel Departament de Biblioteconomia i Documentació: el curs 2000–01 s'inicià el programa Documents i Sistemes Documentals en l'Entorn Digital, posteriorment anomenat Informació i Documentació en l'Era Digital.

Els treballs per al disseny del pla d'estudis de la llicenciatura coincidiren parcialment amb la reforma del pla d'estudis de la diplomatura. La coincidència en el temps dels dos processos va facilitar una anàlisi a fons del perfil professional dels dos ensenyaments. Així mateix, i tal com s'havia fet en les reformes anteriors des de les directrius de 1978, per al disseny dels nous plans d'estudis es van fer nombroses consultes a la comunitat acadèmica i a la professional; s'assegurava, d'aquesta manera, que els perfils professionals i els continguts dels ensenyaments responien a les demandes del mercat.

El professor Andreu Sulé amb dos alumnes (desembre de 2000)

El professorat

Durant aquest darrer període, el professorat ha tingut feina addicional, que s'ha sobreposat a la reforma dels ensenyaments existents i a la posada en marxa dels nous. D'acord amb els requeriments universitaris, ha hagut de fer oposicions a professor titular. De les 32 places que fixa el Conveni d'integració, aconseguides després de negociacions força dures per part de la direcció del centre, de moment se n'han cobert 23. A hores d'ara, doncs, hi ha una part important del professorat en una situació inestable, ja que les places que queden per cobrir obliguen a la contractació d'un nombre important de professorat associat. D'altra banda, la integració a la Universitat ha permès incorporar professorat d'altres departaments de la UB que imparteix classes en els ensenyaments de la Facultat; el desenvolupament de nous plans d'estudis en el marc de l'Espai europeu d'educació superior permetrà, probablement, incrementar aquesta participació. A mesura que les condicions ho han permès i que s'ha pogut organitzar un Departament de Biblioteconomia i Documentació, el professorat s'ha anat implicant decididament en projectes de recerca i ha obtingut diverses ajudes en les convocatòries oficials.

Concepció Miralpeix, que va fer el traspàs de l'Escola adscrita a la integrada, va continuar com a directora de l'Escola fins a acabar el seu mandat el juliol de 1999. Assumpció Estivill la va substituir, ja com a degana de la Facultat, fins al juliol de 2005, mes en què va ser rellevada en el càrrec per Cristóbal Urbano. Durant aquest període, Ernest Abadal va actuar primer com a director de la Unitat Departamental de Biblioteconomia i Documentació, i després com a director del Departament del mateix nom; el setembre de 2005 va ser substituït per Mònica Baró.

Classe amb el professor Miquel Térmens (desembre de 2000)

Els projectes

Una de les primeres apostes del centre integrat va ser garantir la qualitat de la docència: mantenir grups reduïts per a les classes i assegurar uns equipaments informàtics adequats. Posteriorment, l'avaluació de la diplomatura, la formulació de plans de millora docent, la participació en diverses proves pilot per a l'adaptació dels ensenyaments a l'Espai europeu d'educació superior, l'organització de jornades i seminaris sobre el nou marc universitari i la coordinació del llibre blanc *Título de grado en Información y Documentación* han refermat aquell objectiu. A més, aquesta darrera acció ha servit també per situar una altra vegada la Facultat en la primera línia dels centres universitaris que imparteixen les titulacions actuals.

La formació continuada ha estat un altre dels eixos dels projectes del centre: s'ha dut a terme la segona edició de la Maestría en Gestión y Organización de Bibliotecas Universitarias a la Universidad de El Salvador, ara amb el patrocini de la Diputació de Barcelona; s'ha organitzat un programa ampli de cursos d'extensió universitària, entre els quals destaquen les dues edicions de l'Escola d'Hivern destinada al personal de les biblioteques públiques municipals de Catalunya, i s'ha iniciat un màster en Gestió de Continguts Digitals. L'organització de jornades sobre biblioteques digitals, revistes digitals i biblioteca pública i lectures ha enfortit els lligams amb els col·lectius professionals, i ha promogut el debat sobre noves tendències. La Facultat ha estat activa en els organismes internacionals —com ara l'EUCLID i l'IFLA— i ha mantingut un bon nivell de comunicació acadèmica i científica per mitjà d'un web actiu i actualitzat i de les seves publicacions, entre les quals destaca la revista *BiD*.

L'alumnat i la inserció laboral

Des de la segona meitat dels noranta, les biblioteques públiques tornen a ser el primer destí laboral dels graduats, seguides de les biblioteques universitàries. Augmenten també de manera notòria els llocs de treball en empreses privades i en arxius. L'estudi d'inserció laboral, que la Facultat dugué a terme a l'inici del curs 2003–04, dona dades concretes sobre això, i mostra una situació molt positiva del procés d'incorporació dels diplomats i llicenciats en el mercat de treball i de la seva satisfacció amb la carrera cursada. Dades més recents de l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya confirmen que els bibliotecaris-documentalistes són un dels col·lectius més satisfets amb els seus estudis.

Les pràctiques no curriculars per mitjà de convenis de cooperació educativa amb empreses i institucions, que sovint són una via d'inserció laboral, també han anat augmentant any rere any fins als 220 convenis que es van signar el curs 2004–05. En aquesta modalitat de pràctiques, en la qual les propostes de conveni provenen sobretot del sector privat, la demanda supera l'oferta. Tot fa suposar, doncs, que el mercat laboral continuarà absorbint els diplomats i llicenciats recents.

Equip de futbol femení de la Facultat. Primer fila: Helena Vilardell, Patrícia Aleu, Marta Reyes i Carme Montserrat Parceris. Segona fila: Marta Batet, Mireia Sandoval, Mari Carmen Montesinos, Cristina Andrade, Lourdes Casacuberta i Gara Planells. (2005)

Per les seves dimensions, l'Escola havia estat, en la majoria de les seves etapes, un espai que facilitava les relacions i la bona amistat —entre l'alumnat i també entre l'alumnat i el professorat. La Facultat continua sent un lloc de portes obertes que acull les iniciatives de l'alumnat, i és voluntat de tots que continuï sent així.

Fonts

Estivill Rius, Assumpció. *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992. 508 p.

Mayol, Carme (2002). "Passat i present de la professió bibliotecària". *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 9 (desembre 2002). <<http://www.ub.es/biblio/bid/09mayol.htm>> [Consulta: 10-02-2006].

Universitat de Barcelona. Facultat de Biblioteconomia i Documentació. *Arxiu de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació, 1915-2005*.

Data de recepció: 28/04/2006. Data d'acceptació: 22/05/2006.